

УДК 331.2

MAJOR SOCIAL GUARANTEES AND STATUS OF WAGES IN THE FOOD INDUSTRY OF UKRAINE

Yu. Spasenko

Research Institute of labour and employment the Ministry of social policy and the NAS of Ukraine

Key words:

*State social guarantees
Food industry
The average nominal
Wages
Gender gap
Organizational and Legal
forms of economic
management*

Article history:

Received 01.07.2014
Received in revised form
07.07.2014
Accepted 25.07.2014

Corresponding author:

Yu. Spasenko
E-mail:
npnuht@ukr.net

ABSTRACT

In the context of the basic state social guarantees the state and dynamics of wages in the food industry in Ukraine in 2008—2013, compared with its size in the economy and industry of the country in general, in the context of organizational and legal forms of economic management of enterprises and gender balance of its levels analyzed in the article. Is revealed that the level of wages in the food industry is one of the lowest in comparison with other forms of economic activity, but while there is a slight tendency to its annual increase.

ОСНОВНІ СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ І СТАН ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ У ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Ю.О. Спасенко

НДІ праці і зайнятості населення Мінсоцполітики і НАН України

У статті в контексті основних державних соціальних гарантій здійснено аналіз стану і динаміки заробітної плати у харчовій промисловості України за 2008—2013 рр. порівняно з її розмірами в економіці та промисловості країни в цілому, в розрізі організаційно-правових форм господарювання підприємств і гендерного співвідношення її рівнів. Виявлено, що рівень заробітної плати у харчовій галузі є одним із найнижчих порівняно з іншими видами економічної діяльності, однак при цьому спостерігається незначна щорічна тенденція до його збільшення.

Ключові слова: *державні соціальні гарантії, харчова промисловість, середньомісячна номінальна заробітна плата, гендерний розрив, організаційно-правові форми господарювання.*

Постановка проблеми. У кризових умовах функціонування економіки України достатньо актуальними питаннями є забезпечення робочих місць і заробітної плати у харчовій промисловості та інших галузях економіки.

На сьогоднішній день низький рівень доходів населення обумовлює низький рівень споживання продуктів харчування, що є основним чинником зменшення пропозиції з боку виробників харчової продукції. Це, у свою чергу, гальмує розвиток продовольчого комплексу країни та його конкурентоспроможність на світовому ринку, знижує ефективність використання робочої сили на харчових підприємствах й уповільнює інвестиційні та інноваційні процеси.

Мета: виявлення проблем низького рівня заробітної плати у харчовій промисловості України, зокрема впливу розмірів державних соціальних гарантій, значної диференціації заробітної плати в промисловості та переважання використання жіночої праці в цій галузі.

Вклад основного матеріалу. Харчова промисловість є основною складовою агропромислового комплексу й обробної промисловості України. Найбільшу частку працівників промисловості складають ті, хто працює на підприємствах харчової галузі. При цьому рівень заробітної плати у даному секторі є одним із найнижчих у країні (3110 грн. у 2013 р.), однак темпи її зростання високі порівняно з іншими видами діяльності. За підсумками року середня заробітна плата у харчовій галузі майже на 21 % не досягла середнього рівня в промисловості. Низький рівень заробітної плати у харчовій галузі свідчить про необхідність удосконалення механізму організації оплати праці на підприємствах.

За визначенням, заробітна плата — це винагорода за працю, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу. Розмір заробітної плати залежить від складності й умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства, установи, організації і максимальним розміром не обмежується.

Мінімальна заробітна плата — це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може провадитися оплата за виконану працівником місячну, годинну норму праці (робіт, послуг). До мінімальної заробітної плати включаються доплати за роботу в надурочний час, у важких, шкідливих, особливо шкідливих умовах праці, на роботах з особливими природними географічними і геологічними умовами й умовами підвищеного ризику для здоров'я, а також премії до ювілейних дат, за винаходи та раціоналізаторські пропозиції, матеріальна допомога тощо.

У разі, коли працівникові, який виконав місячну (годинну) норму праці, нарахована заробітна плата нижча за законодавчо встановлений мінімальний розмір заробітної плати, підприємство провадить доплату до її рівня.

Розмір мінімальної заробітної плати встановлюється, переглядається відповідно до статей 9 і 10 Закону України «Про оплату праці». Мінімальна заробітна плата є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств, установ, організацій усіх форм власності і господарювання та фізичних осіб.

Заробітна плата підлягає індексації у встановленому законодавством порядку [1]. На 2014 р. у Державному бюджеті України було заплановано такі основні державні соціальні гарантії (табл. 1).

Таблиця 1. Основні державні соціальні гарантії Державного бюджету України на 2014 рік (грн.)

	01.01.2014 — 30.06.2014	01.07.2014 — 30.09.2014	01.10.2014 — 31.12.2014
Мінімальна заробітна плата			
У розрахунку на місяць	1218	1250	1301
У розрахунку на годину	7,30	7,49	7,80
Прожитковий мінімум			
На одну особу (загальний показник)	1176	1207	1256
На дітей віком до 6 років	1032	1059	1102
На дітей віком від 6 до 18 років	1286	1320	1373
На працездатних осіб	1218	1250	1301
На осіб, які втратили працездатність	949	974	1014

Джерело: Закон України „Про Державний бюджет України на 2014 р.» від 16.01.2014 № 719—VII. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua> [2]

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» від 27.03.2014 № 1165—VII, підвищувати мінімальну заробітну плату не будуть. Мінімальна заробітна плата залишається незмінною з грудня 2013 р. до кінця 2014 р.: 1218 грн. на місяць та 7,30 грн. за одну годину.

Прожитковий мінімум у 2014 р. також залишається незмінним: його загальний показник — 1176 грн., а для основних соціальних і демографічних груп населення він буде таким:

- на дітей віком до 6 років — 1032 грн.;
- на дітей віком від 6 до 18 років — 1286 грн.;
- на працездатних осіб — 1218 грн.;
- на осіб, які втратили працездатність — 949 грн.

До кінця 2014 р. не зростатимуть й інші показники, які залежать від розміру зазначених вище: максимальна величина доходу — 20706 грн. (1218 грн. x 17), з якого сплачують єдиний соціальний внесок, мінімальний і максимальний розмір єдиного внеску підприємців та ін. [3].

Статистичний аналіз заробітної плати у виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів показав, що середньомісячна номінальна заробітна плата штатного працівника у 2013 р. порівняно з 2012 р. збільшилася на 7,6 % і становила 3110 грн. (табл. 2). Загалом за досліджуваний період з 2008 р. по 2013 р. найбільші темпи зростання заробітної плати відносно попереднього року спостерігалися у 2008 р. — 32,3 %, а найменші — у 2013 р. (7,6 %). При цьому, за останні три роки спостерігалася спадна тенденція (на 12,7 в.п. у 2013 р. порівняно з 2010 р.).

Слід зазначити, що заробітна плата в харчовій галузі у 2013 р. склала 95,3 % середнього рівня по економіці, 82,6 % середнього рівня по промисловості та 94,1 % середнього рівня по переробній промисловості.

Таблиця 2. Динаміка середньомісячної номінальної заробітної плати штатних працівників у виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів у 2008—2013 роках

	2008		2009		2010		2011		2012		2013*	
	грн.	% до попереднього року	грн.	% до попереднього року	грн.	% до попереднього року	грн.	% до попереднього року	грн.	% до попереднього року	грн.	% до попереднього року
Економіка	1806	133,7	1906	105,5	2239	117,5	2633	117,6	3026	114,9	3265	107,9
Промисловість	2017	129,8	2117	105,0	2580	121,9	3120	120,9	3500	112,2	3763	108,2
Переробна промисловість	1849	127,0	1856	100,4	2281	122,9	2759	121,0	3085	111,8	3305	106,9
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	1618	132,3	1777	109,8	2137	120,3	2541	118,9	2893	113,9	3110	107,6

Джерело: Статистичний щорічник України за 2012 рік / Державна служба статистики України; за ред. О. Г. Осауленка. — К. : ТОВ «Август Трейд», 2013 [4]

* Дані за січень—грудень 2013 р.: Кількість, робочий час та оплата праці найманих працівників у грудні 2013 року / Експрес-випуск. — 27.01.2014 № 29/0/09.03вн—29—14. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua> [6]

У рівнях оплати праці у 2013 р. у переробній промисловості, як і в економіці в цілому, продовжувала спостерігатись міжгалузева диференціація [6]. Так, найбільш оплачуваними виявилися працівники, які працювали у виробництві основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів; у виробництві коксу, продуктів нафтоперероблення та в металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування. Розмір їх заробітної плати у 1,7, 1,4 та 1,3 раза перевищив розмір заробітної плати працівників харчової промисловості.

При цьому заробітна плата у харчовій промисловості у 1,7 раза була вищою, ніж у текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів і в 1,1 раза, — ніж у виробництві паперу та поліграфічній діяльності, а також у виробництві гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції.

Найближчими у 2013 р. до виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів за рівнями заробітної плати виявилися виробництво комп'ютерів, електронної й оптичної продукції, а також виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів, де розміри середньомісячної заробітної плати склали відповідно 3083 грн. та 3274 грн.

Загалом розмір середньомісячної заробітної плати у виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів у 2,6 раза перевищував законодавчо

встановлені на грудень 2013 р. розміри мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму для працездатних осіб (1218 грн.).

За даними Державної служби статистики України у 2012 р. (дані за 2013 р. відсутні) на підприємствах харчової промисловості працювало 177,0 тис. жінок, що склало 47,3 % до середньооблікової кількості працівників. Це на 7,4 в. п. більше, ніж частка жінок у переробній промисловості, і на 10,5 в. п. більше, ніж у промисловості в цілому. При цьому частка жінок у середньообліковій кількості працівників в економіці в цілому становила 52,5 %. Традиційно висока частка жінок серед працівників харчової промисловості є однією з основних причин формування значного рівня диференціації оплати праці в галузі (табл. 3).

Таблиця 3. Заробітна плата жінок у виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів у 2011—2012 роках

	2011			2012		
	Середньомісячна заробітна плата штатних працівників, грн.		Співвідношення заробітної плати жінок і чоловіків, %	Середньомісячна заробітна плата штатних працівників, грн.		Співвідношення заробітної плати жінок і чоловіків, %
	жінок	чоловіків		жінок	чоловіків	
Економіка	2272	3035	74,9	2661	3429	77,6
Промисловість	2421	3534	68,5	2732	3946	69,2
Переробна промисловість	2274	3088	73,7	2555	3437	74,4
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	2231	2830	78,8	2531	3220	78,6

Джерело: Праця України 2011, 2012. / Державна служба статистики України ; відп. за випуск І. В. Сенік. — К. : ТОВ «Август Трейд», 2012—2013

У виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів у 2012 р. середньомісячна заробітна плата жінок дорівнювала 2531 грн., не досягши середнього рівня ані в економіці, ані в промисловості. При цьому співвідношення заробітної плати жінок і чоловіків у даній галузі склало 78,6 %, перевищивши значення даного показника як у переробній промисловості, так і в промисловості в цілому, при 77,6 % по економіці України. Порівняно з попереднім роком гендерний розрив у харчовій промисловості залишився майже незмінним, скоротившись лише на 0,2 в. п. Однак у середньому по економіці та промисловості у 2012 р. порівняно з 2011 р. відзначалось незначне зростання гендерного розриву в оплаті праці.

Слід зазначити, що, незважаючи на відсутність статистичних даних за 2013 р. (термін публікації офіційної статистики припадає на кінець року), основні тенденції щодо рівнів заробітної плати в економіці та промисловості України зберігаються.

Якщо розглядати заробітну плату у виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів у розрізі організаційно-правових форм господарювання підприємств, можна відзначити позитивну динаміку її зростання за

всіма формами господарювання (табл. 4). У 2012 р. порівняно з 2011 р. найбільші темпи зростання заробітної плати спостерігалися на комунальних підприємствах — 26,2 % (заробітна плата склала 2908 грн.) і приватних підприємствах — 22,2 % (1748 грн.). На підприємствах з іншими організаційно-правовими формами господарювання та у філіях (інших відокремлених підрозділах) темпи зростання заробітної плати були найменшими: 6,2 % (3478 грн.) та 9,3 % (2488 грн.) відповідно. Однак при цьому підприємства з найвищими темпами зростання заробітної плати мають найнижчі її рівні, і навпаки — підприємства з найнижчими темпами зростання мають одні з найвищих її рівнів.

Таблиця 4. Заробітна плата штатних працівників за організаційно-правовими формами господарювання у виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів у 2012 році

	Економіка		Промисловість		Переробна промисловість		Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	
	2012, грн.	2012 до 2011, %	2012, грн.	2012 до 2011, %	2012, грн.	2012 до 2011, %	2012, грн.	2012 до 2011, %
Державні підприємства	3806	114,3	3792	116,0	3200	118,5	2787	115,7
Комунальні підприємства	2694	113,6	2755	111,0	2610	114,9	2908	126,2
Відкриті акціонерні товариства	3897	116,6	4068	118,7	3553	111,6	2488	109,3
Товариства з обмеженою відповідальністю	2648	115,0	2584	113,6	2460	111,7	2325	115,2
Філії (інші відокремлені підрозділи)	3777	113,8	4442	113,5	3449	113,8	2960	108,8
Приватні підприємства	1740	115,1	1722	111,0	1705	115,4	1748	122,2
Інші організаційно-правові форми	3802	152,8	3734	114,8	3546	114,6	3478	106,2

Джерело: Праця України 2011, 2012 / Державна служба статистики України ; відп. за випуск І. В. Сенік. — К. : ТОВ «Август Трейд», 2012—2013

На підприємствах з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, які мають комунальну та приватну форми господарювання, рівні заробітної плати у 2012 р. перевищили її середні рівні у переробній промисловості та промисловості і економіці в цілому по Україні.

Проте на підприємствах харчової промисловості з державною формою власності, відкритих акціонерних товариствах, товариствах з обмеженою відповідальністю, філіях (інших відокремлених підрозділах), інших організаційно-правових формах господарювання рівні заробітної плати не досягли середніх рівнів переробної промисловості, промисловості в цілому й економіки.

Висновки

Аналіз заробітної плати в харчовій промисловості виявив її загальний низький рівень порівняно із середнім рівнем у промисловості та економіці в цілому, зокрема через низький рівень державних соціальних гарантій, наявність значного рівня диференціації за статевою ознакою (гендерний розрив склав 78,6 %) та істотно низькі розміри заробітної плати на приватних підприємствах галузі, товариствах з обмеженою відповідальністю і відкритих акціонерних товариствах.

Зважаючи на це, на підприємствах харчової галузі існує необхідність удосконалення механізму організації оплати праці. Для цього необхідно забезпечити зростання заробітної плати за умови зниження її витрат на одиницю продукції та підвищити оплату праці кожного працівника у міру зростання ефективності діяльності підприємства в цілому.

Дотримання цих вимог має спонукати керівників підприємств до максимального використання існуючих наукових, технічних, організаційно-економічних і соціальних резервів підвищення ефективності виробництва та використання робочої сили.

Література

1. *Чинне законодавство України*. — Київ: «Махаон», 2003. — С. 689.
2. *Закон України «Про Державний бюджет України на 2014 р.»* від 16.01.14 р. № 719—VII. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
3. *Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік»* від 27.03.2014 р. № 1165—VII. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
4. *Статистичний щорічник України за 2012 рік*. / Державна служба статистики України; за ред. О. Г. Осауленка. — К.: ТОВ «Август Трейд», 2013.
5. *Праця України 2011, 2012*. / Державна служба статистики України; відп. за випуск І. В. Сенік. — К.: ТОВ «Август Трейд», 2012 — 2013.
6. *Кількість, робочий час та оплата праці найманих працівників у грудні 2013 року* / Експрес-випуск. — 27.01.2014 № 29/0/09.03вн-29-14. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

ОСНОВНЫЕ СОЦИАЛЬНЫЕ ГАРАНТИИ И СОСТОЯНИЕ ЗАРАБОТНОЙ ПЛАТЫ В ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ

Ю.О. Спасенко

НИИ труда и занятости населения Министерства труда и НАН Украины

В статье в контексте с основными государственными социальными гарантиями проведен анализ состояния и динамики заработной платы в пищевой промышленности Украины за 2008—2013 гг. по сравнению с её размерами в эко-

номике и промышленности страны в целом, в разрезе организационно-правовых форм хозяйствования предприятий и гендерного соотношения её уровней. Выявлено, что уровень заработной платы в пищевой отрасли является одним из наименьших в сравнении с другими видами экономической деятельности, однако при этом наблюдается незначительная ежегодная тенденция к его увеличению.

Ключевые слова: государственные социальные гарантии, пищевая промышленность, среднемесячная номинальная заработная плата, гендерный разрыв, организационно-правовые формы хозяйствования.